

ks. dr Robert Ptak SCJ  
Stadniki

## KOŚCIÓŁ W AFRYCE

### Wybrane zagadnienia adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Ecclesia in Africa* (1995)

#### Wstęp

Pontyfikat Jana Pawła II (1978-2005) przeszedł do historii jako wyjątkowy, i to pod wieloma względami. Jedną z charakterystycznych cech wyróżniających jego posługiwanie umacniania braci w wierze i stanowienia dla nich trwałego fundamentu-opoki (por. Mt 16,18-19) było rozumienie Kościoła jako *communio*. Wierni, choć rozsiani na wszystkich kontynentach świata, połączeni są więzami jednej wiary i tych samych sakramentów oraz prowadzeni przez pasterzy, którzy pełnią swoją misję nauczania, uświęcania i kierowania z polecenia Jezusa Chrystusa (por. Mt 28,18-20). W obliczu zbliżającego się Jubileuszu 2000 lat chrześcijaństwa papież podjął inicjatywę zwołania i koordynacji tzw. synodów kontynentalnych, a więc dotyczących Kościołów o wspólnych uwarunkowaniach geograficznych, ale silnie związanych ze sobą także pod względem historycznym, społecznym i gospodarczym.

W dniach 4-24 października 2009 roku w Rzymie obradował II Synod Biskupów Afryki pod hasłem „Kościół w Afryce w służbie pojednania, sprawiedliwości i pokoju: «Wy jesteście solą dla ziemi... wy jesteście światłem świata» (Mt 5,13.14)”. Owocem tego spotkania będzie papieska adhortacja posynodalna, w której znajdą się przemyślenia i postanowienia przedstawicieli Kościoła afrykańskiego wyrażone głosem Benedykta XVI. W oczekiwaniu na papieski dokument warto przypomnieć sobie i przybliżyć wybrane zagadnienia, które znalazły się w adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Ecclesia*

in Africa<sup>1</sup>, będącej owocem I Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów poświęconego Kościołowi w Afryce (1994)<sup>2</sup>.

Analizując wybrane zagadnienia adhortacji *Ecclesia in Africa*, najpierw przedstawimy historię ewangelizacji kontynentu afrykańskiego. Następnie zajmujemy się pewnymi aspektami specyficznymi Kościoła w Afryce. Na koniec zaś przyjrzymy się niektórym tematom szczegółowym, to jest ewangelizacji, inkulturacji oraz integralnej wizji człowieka, i podejmiemy próbę ich teologicznej interpretacji. Wymienione obszary refleksji zmierzać będą do ukazania charakterystycznych rysów Kościoła na kontynencie afrykańskim, a także jego wymiaru uniwersalnego.

## I. Historia ewangelizacji kontynentu afrykańskiego

Pierwsze Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Afryce stało się w chwili jego otwarcia okazją do dziękczynienia za „wielkie dzieła”, jakich Bóg dokonał w dziejach ewangelizacji Czarnego Lądu. Początki tego dzieła sięgają początków samego Kościoła, a proces rozpowszechniania Ewangelii w Afryce przebiegał w kilku etapach. Pierwsze wieki chrześcijaństwa to czas ewangelizacji Egiptu i Afryki Północnej. W XV i XVI stuleciu następuje drugi etap, który obejmował regiony położone na południe od Sahary. Natomiast w XIX wieku w Afryce rozpoczyna się trzeci etap niezwyklego wysiłku misyjnego, który trwa do naszych czasów<sup>3</sup>.

Charakterystyczną cechą pierwszego okresu ewangelizacji Afryki było odwoływanie się do działalności apostołskiej na tych terenach ewangelisty Marka oraz rzeszy świętych, męczenników, wyznawców i dziewic. Na tym żywym

<sup>1</sup> JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostołska *Ecclesia in Africa* o Kościele w Afryce i jego misji ewangelizacyjnej u progu roku 2000, w: *Adhortacje apostołskie Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 687-798 (dalej: EAf). Szersze opracowania wraz z odpowiednią bibliografią zob. np. S. KASPRZAK, *Proces przygotowawczy Synodu Biskupów o Kościele w Afryce i Adhortacja Apostołska „Ecclesia in Africa”*, „Nurt SVD” 39(2005) nr 1, s. 7-42; W. KLUIJ, *Teologiczne podstawy misji według Jana Pawła II*, Warszawa 2008, s. 32-33.

<sup>2</sup> Przypomnijmy, że instytucja synodu ma na uwadze z jednej strony podkreślenie tożsamości Kościołów partykularnych jako prawdziwych wspólnot kościelnych, z drugiej natomiast, ma ukazać specyficzny kształt Kościoła Chrystusowego, który jako jeden, święty, powszechny i apostołski, trwa w Kościele katolickim, rządzonego przez następcę Piotra oraz biskupów pozostających z nim we wspólnocie. Por. II SOBÓR WATYKAŃSKI, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 8 (dalej: KK).

<sup>3</sup> Por. A. SZORC, *Kościół Afryki w dniu Synodu*, „Homo Dei” 65(1996) nr 2-3, s. 99-100.

gruncie zaczęły powstawać prężne ośrodki myśli teologicznej i twórczości literackiej. Wiąże się to z wybitnymi nazwiskami wielkich doktorów i pisarzy Kościoła, takich jak: Orygenes, św. Atanazy i św. Cyryl (tzw. Szkoła Aleksandryjska), Tertulian, św. Cyprian, a przede wszystkim św. Augustyn, biskup Hippony. Do grona tych wielkich teologów, którzy ukształtowali zręby doktryny chrześcijańskiej, należy dodać wielkich świętych pustyni: Pawła, Antoniego, Pachomiusza, a więc pionierów życia monastycznego. Dzięki nim monastycyzm rozpowszechnił się również na Wschodzie i na Zachodzie<sup>4</sup>.

W tym okresie istnieje żywa łączność i pełna komunია z lokalnymi Kościołami: greckim Kościołem Patriarchatu Aleksandrii, koptyjskim Kościołem Egiptu i Kościołem etiopskim. Kościół katolicki podkreśla w tych relacjach wspólne początki oraz doktrynalne i duchowe dziedzictwo wielkich ojców i świętych, którzy wpisują się w historię nie tylko kontynentu afrykańskiego, ale i całego starożytnego Kościoła. Dzięki nim imię chrześcijan pozostało żywe w Afryce, zwłaszcza w obliczu wielu prześladowań i cierpień. Do dziś dają one świadectwo przywiązania do Kościoła, czerpiąc żywotne soki ze swych apostołskich źródeł<sup>5</sup>.

Drugi okres ewangelizacji Afryki przypada na wiek XV-XVI i wiąże się z przybyciem Portugalczyków oraz ich działalnością w regionach położonych na południe od Sahary, a więc dzisiejszych obszarach Beninu, Wyspy Świętego Tomasza, Angoli, Mozambiku i Madagaskaru. W tym okresie utworzono kilka stolic biskupich, a do szczególnych wydarzeń z tym związanych i jednocześnie pierwszych owoców tego misyjnego dzieła była konsekracja Don Enrica, syna króla Konga, Alfonsa I, który w 1518 roku został pierwszym biskupem rodem z Afryki. Sto lat później (1622) Grzegorz XV utworzył Kongregację *De Propaganda Fide*, która miała pomóc w sprawniejszej organizacji i rozwoju misji. Niestety, ta druga faza ewangelizacji Afryki z powodu różnego rodzaju trudności zakończyła się w XVIII wieku likwidacją prawie wszystkich misji na terenach południowej Sahary<sup>6</sup>.

<sup>4</sup> Por. EAf 31. Listę wybitnych postaci tego okresu uzupełniają święte kobiety: Felicjta, Perpetua, Monika i Tekla, oraz afrykańscy papieże tego okresu: Wiktor I, Melchiades i Gelazy I.

<sup>5</sup> Por. EAf 31.

<sup>6</sup> Por. EAf 31. Jan Paweł II, przemawiając podczas uroczystości w Luandzie upamiętniającej 500-lecie ewangelizacji Angoli, powiedział m.in.: „Dzieje Apostolskie wymieniają z nazwy mieszkańców różnych ziem, którzy bezpośrednio uczestniczyli w narodzinach Kościoła pod tchnieniem Ducha Świętego. Oto wszyscy mówili: «Słyszymy ich głoszących w naszych językach wielkie dzieła Boże» (Dz 2,11). Przed pięćset laty do tego chóru języków dołączyły się

Aktualny etap systematycznej ewangelizacji Afryki rozpoczął się w XIX wieku. Był to czas niezwyklej aktywności wielkich apostołów i animatorów misji afrykańskiej oraz czas szybkiego wzrostu statystycznego Kościoła katolickiego. Afryka odpowiedziała więc bardzo wielkodusznie na wezwanie Chrystusa i działanie Jego łaski. To działanie przejawia się wyraźnie w osobach wyniesionych na ołtarze, które stały się prawdziwym darem dla całego Kościoła<sup>7</sup>. Lista świętych, których Afryka daje Kościołowi i którzy są jej największym tytułem do chwały, jak powie papież, nieustannie się wydłuża<sup>8</sup>. Ten wspaniały wzrost Kościoła w Afryce na przestrzeni ostatnich stu lat i jego owoce świętości można wytłumaczyć jedynie jako wielki dar Boży, który przerasta ludzkie siły i możliwości. Ojcowie synodalni dalecy są od jakiegoś triumfalizmu, a widząc chwałę i blask Kościoła w Afryce, wysławiają wielkie dzieła Boże, dokonane dla wyzwolenia i zbawienia Afryki, powtarzając słowa psalmu: „Stało się to przez Pana i cudem jest w naszych oczach” (Ps 118,23)<sup>9</sup>.

## II. Eklezjalne aspekty adhortacji *Ecclesia in Africa*

Analizując aspekty eklezjalne, które ukazuje adhortacja *Ecclesia in Africa*, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na trzy zagadnienia: drogę Kościoła afrykańskiego do zwołania pierwszego kontynentalnego synodu biskupów, następnie swoiste *credo* tego Kościoła oraz jego komunie z Kościołem powszechnym.

ludy Angoli. Wówczas to w waszej afrykańskiej ojczyźnie odnowiła się jerozolimska Pięćdziesiątnica. Przodkowie wasi usłyszeli język Dobrej Nowiny, która jest mową Ducha. Po raz pierwszy tę mowę przyjęły ich serca, a głowy pochylili się ku źródłom wody chrzcielnej, w której człowiek za sprawą Ducha Świętego umiera wraz z Ukrzyżowanym Chrystusem i rodzi się do nowego życia w Jego zmartwychwstaniu” (tamże).

<sup>7</sup> O tym fakcie wspomina papież Paweł VI podczas obchodów Światowego Dnia Misyjnego w 1964 r. i kanonizacji męczenników ugandyjskich: „Ci męczennicy z Afryki dodają do księgi zwycięzców, to jest do Martyrologium, kartę opowiadającą o bolesnych i chwalebnych zarazem wydarzeniach. Zasługuje ona w pełni, aby dołączyć ją do owych wspaniałych opowiadań starożytnej Afryki. (...) Oto bowiem Afryka, zroszona krwią tych męczenników, pierwszych w nowożytnej epoce – oby Bóg sprawił, by byli ostatnimi, skoro tak wspaniała jest i cenna ich ofiara – odradza się jako wolna i niepodległa”, PAWEŁ VI, *Homilia podczas kanonizacji błogosławionych Karola Lwangi, Macieja Mulumby Kalemby i 20 towarzyszy, męczenników ugandyjskich* (18 X 1964): AAS 56 (1964), 905-906 (cyt. za: EAF 33).

<sup>8</sup> Do ich grona należą: bł. Klementyna Anwarite, dziewica i męczennica z Zairu, bł. Wiktorina Rasoamanarivo z Madagaskaru, m. Józefina Bakhita z Sudanu i bł. Izydor Bakanja, męczennik z Zairu.

<sup>9</sup> Por. EAF 34.

## 1. Droga Kościoła afrykańskiego do I Synodu Biskupów

Sięgając do korzeni przygotowań Kościoła afrykańskiego do I Synodu Biskupów, trzeba się cofnąć do wyjątkowego wydarzenia w życiu Kościoła powszechnego, jakim było zwołanie II Soboru Watykańskiego. W kontekście tego wielkiego wydarzenia także Kościół Boży, który jest w Afryce, mógł doświadczyć owoców soborowej dyskusji na temat ewangelizacji tego kontynentu. To soborowe wydarzenie stało się, jak powie papież w swojej adhortacji, prawdziwym tygłem kolegalności oraz szczególnym wyrazem „afektywnej i efektywnej” komunii episkopatu całego świata. Obradom towarzyszyła ogromna troska o znalezienie właściwych sposobów działania na rzecz jeszcze większej kolegalności i poczucia wspólnoty kościelnej, mimo różnorodności pochodzących z uwarunkowań geograficznych, historycznych i kulturowych. Temu celowi miało służyć tworzenie stosownych struktur na szczeblu krajów, regionów i kontynentów<sup>10</sup>.

Biskupi Afryki i Madagaskaru, którzy byli obecni na soborze, w duchu wspomnianej troski o jeszcze większą kolegalność swoich działań, powołali własny sekretariat generalny. Miał on koordynować ich wystąpienia i przedstawiać podczas obrad soborowych ich wspólny punkt widzenia na omawiane sprawy. To pierwsza tak wyraźna forma współpracy biskupów Afryki, która z czasem przekształciła się w Sympozjum Konferencji Episkopatów Afryki i Madagaskaru (S.C.E.A.M.), co miało miejsce w Kampali (Uganda) podczas wizyty Pawła VI w 1969 roku. Zgromadzenia Ogólne Synodu Biskupów, które odbywają się regularnie od 1967 roku, dawały Kościołowi w Afryce okazję do wypowiedziania się na swój temat na forum Kościoła powszechnego oraz praktycznie przygotowały grunt pod zwołanie I Specjalnego Synodu Biskupów Kontynentu Afrykańskiego<sup>11</sup>.

To zgromadzenie synodalne poświęcone Afryce stało się, jak mówi Jan Paweł II, „historycznym czasem łaski: Bóg nawiedził swój lud, który jest

<sup>10</sup> Por. EAF 2.

<sup>11</sup> Na przykład podczas drugiego Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego (1971) Ojcowie Synodálni Afryki domagali się większej sprawiedliwości w świecie; trzecie Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne (1974) pozwoliło rozważyć problemy ewangelizacji w Afryce; w latach 1977-1983 niektórzy biskupi, kapłani, osoby konsekrowane, teolodzy i wierni świeccy zaproponowali zwołanie Soboru albo Synodu afrykańskiego, który miałby ocenić stan ewangelizacji Afryki i stworzyć podstawy dla podjęcia doniosłych decyzji co do przyszłości kontynentu (por. EAF 4-5).

w Afryce”. Rzeczywiście, to co jest udziałem tego kontynentu, można odczytywać jako znaki czasów, czas pomyślny i dzień zbawienia dla Afryki. Mówi się o swoistej „godzinie Afryki”, a więc czasie szczególnie sprzyjającym wysłannikom Chrystusa, który zachęca do wypłynięcia na szerokie wody i zarzucenia sieci na połów (por. Łk 5,4). Kościół w Afryce, napełniony radością i wdzięcznością za otrzymaną wiarę, musi wypełniać swą misję i prowadzić narody kontynentu do Chrystusa, ucząc je zachowywać to, co On im przykazał (por. Mt 28,20)<sup>12</sup>.

Należy podkreślić, że myśl zwołania specjalnego synodu kontynentalnego spotkała się w Afryce z entuzjastycznym przyjęciem. W parafiach i stacjach misyjnych powstały bardzo prężne grupy synodalne, które działały z gorliwością i zapałem, czego wyrazem stały się odpowiedzi na kwestionariusz dołączony do dokumentu wstępnego (*Lineamenta*) oraz refleksje zebrane w dokumencie roboczym (*Instrumentum laboris*). Również wspólnoty chrześcijańskie wspierały gorącą modlitwą okres przygotowań oraz sam przebieg prac specjalnego zgromadzenia, wyjednując mu obfite błogosławieństwo Boże. Dyskusje we wspólnotach lokalnych i diecezjalnych dotyczyły wielu trudnych zagadnień, m.in.: poligamii, celibatu kapłańskiego, adaptacji w liturgii. O wadze tych tematów świadczy osobiste zaangażowanie się Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Afryki, w czasie spotkań z biskupami przybywającymi do Rzymu *ad limina* oraz jego udział w sesjach roboczych. Dzięki temu została przygotowana szczegółowa lista tematów, które miały zostać poruszone w czasie obrad synodalnych<sup>13</sup>.

Biorąc pod uwagę cały okres przygotowań do specjalnego synodu afrykańskiego i jego przebieg, dostrzegano w tym wydarzeniu szczególne działanie wszechmocnego i miłosiernego Ojca przez Syna w Duchu Świętym. Jan Paweł II wyraźnie zaś stwierdził, że „Specjalne Zgromadzenie Synodu to wydarzenie kościelne o istotnym znaczeniu dla Afryki, to *kairos*, *czas łaski*, w którym Bóg objawia swoje zbawienie. Cały Kościół powinien w pełni wykorzystać ten czas łaski do przyjęcia i głoszenia Dobrej Nowiny. Wysiłki włożone w przygotowanie Synodu nie tylko przyczynią się do pomyślnego przebiegu samych obrad, ale już teraz okazują się pożyteczne dla Kościołów lokalnych

---

<sup>12</sup> Por. EAF 6.

<sup>13</sup> Por. J. GÓRSKI, *Na drodze do Afrykańskiego Synodu*, w: J. RÓŻAŃSKI (red.), *Ecclesia in Africa. Pcjednanie, sprawiedliwość i pokój – wyzwania dla Kościoła w Afryce na początku XXI wieku*, Warszawa 2006, s. 22-23.

pielgrzymujących w Afryce, które umacniając swą wiarę i świadectwo osiąga-  
ją większą dojrzałość”<sup>14</sup>.

## 2. Wyznanie wiary Kościoła afrykańskiego

Spojrzenie na synod, jako czas szczególnej łaski dla Kościoła na konty-  
nencie afrykańskim, stało się okazją do uroczystego wyznania wiary. Zebrani  
u grobu św. Piotra na początku specjalnego zgromadzenia, ojcowie synodu po-  
wtarzali za Piotrem: „Panie, do kogóż pójdziemy? Ty masz słowa życia wiecz-  
nego. A myśmy uwierzyli i poznali, że Ty jesteś Świętym Bożym” (J 6,67-69).  
Biskupi Afryki potwierdzili więc swą niezachwianą wiarę w to, że „wszech-  
moc i miłosierdzie jedyne Boga objawiły się przede wszystkim w odkupień-  
czym Wcieleniu Syna Bożego, który jest współistotny Ojcu w jedności Du-  
cha Świętego i który w tej trynitarnej jedności odbiera pełnię czci i chwały”<sup>15</sup>.  
Ojcowie synodu wyrażali tę wiarę w Jezusa Chrystusa z mocą i jednomyślnie  
przez cały czas obrad, a silni tą wiarą powierzyli swój kontynent Chrystuso-  
wi Panu. Towarzyszyło temu przekonanie, że tylko On przez swoją Ewange-  
lię i przez swój Kościół może dzisiaj ocalić Afrykę od jej problemów i uleczyć  
z licznych przejawów zła<sup>16</sup>.

Wyznanie wiary w Jezusa Chrystusa zostało potwierdzone publicznie wy-  
raźnym odniesieniem także do Jego Kościoła. Jedność, świętość, powszechność  
i apostołskość są istotnymi rysami, których Kościół nie posiada sam z siebie, lecz  
pochodzą one od Ducha Świętego. Katolicy afrykańscy stają się coraz bardziej  
odpowiedzialni za swoje Kościoły lokalne i starają się coraz lepiej rozumieć,  
co znaczy być katolikiem i zarazem Afrykańczykiem. Zgromadzenie synodal-  
ne ukazało światu, że Kościoły lokalne Afryki stanowią żywą część wspól-  
noty Kościoła powszechnego oraz że mają prawo do zachowania i rozwijania  
własnej tradycji. Nienaruszony pozostaje przy tym prymat Stolicy Piotrowej,  
która „całemu zgromadzeniu miłości przewodzi, nad prawowitymi odrębno-  
ściami sprawuje opiekę, a równocześnie pilnuje, aby odrębności nie szkodziły  
jedności, lecz raczej jej służyły”<sup>17</sup>.

<sup>14</sup> JAN PAWEŁ II, *Przemówienie na trzecim zebraniu Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów ds. Specjalnego Zgromadzenia poświęconego Afryce* (Luanda, 9 VI 1992), 5: AAS 85 (1993), 523.

<sup>15</sup> EAf 10.

<sup>16</sup> Por. tamże.

<sup>17</sup> KK 13.

Mówiąc o wyznaniu wiary Kościoła w Afryce, które dokonało się podczas obrad synodu, trzeba zauważyć też i pewną symbolikę okresu liturgicznego przypadającego na to wydarzenie. Uroczysta inauguracja miała miejsce w drugą niedzielę wielkanocną, a więc na zakończenie oktawy Wielkiej Nocy. Ojcowie synodalni dzielili więc tę radość, która napełniała serca apostołów (por. Łk 24,40-41) i byli głęboko przeświadczeni, że zmarłychwstały Pan jest obecny wśród nich – co więcej, mówi im, tak jak apostołom: „Pokój wam!” (J 20,21.26). Można więc powiedzieć, że synod ten stał pod znakiem zmarłychwstania i nadziei, że oto Chrystus, wierny swojej obietnicy, jest obecny ze swoimi uczniami aż do skończenia świata. Ta nadzieja szczególnie jest potrzebna, gdy tak wiele jest w narodach afrykańskich „bratobójczej, niszczącej nienawiści, podsycanej przez interesy polityczne, gdy międzynarodowe zadłużenie i dewaluacja pieniądza rzuca je na kolana”. Trzeba więc przekazać słowo nadziei i otuchy Rodzinie Bożej w Afryce: Chrystus, nasza nadzieja, żyje, a więc i my żyć będziemy!<sup>18</sup>

### 3. Komunia Kościoła afrykańskiego z Kościołem powszechnym

Zgromadzenie synodu biskupów, w zamierzeniu II Soboru Watykańskiego oraz Pawła VI, ma być instytucją powołaną do kształtowania komunii kościelnej oraz ma wyrażać i zacieśniać – pod przewodnictwem Następcy św. Piotra – więzi wzajemnej komunii łączącej biskupów całego świata<sup>19</sup>. W praktyce zasada ta jest prosta: im silniejsza komunia między poszczególnymi biskupami, tym bogatsza komunია Kościoła powszechnego. Jan Paweł II w okresie przygotowań do specjalnego synodu afrykańskiego wskazał na powód jego zwołania, a mianowicie na rozwój „organicznej solidarności duszpasterskiej na terenie całej Afryki i sąsiadujących z nią wysp”<sup>20</sup>. Do szczególnych zaś kwestii zaliczył: ewangelizację, inkulturację, dialog, duszpasterską troskę o sprawy społeczne oraz środki społecznego przekazu. To główne drogi, na których Kościół świadomie realizuje zbawczą misję powierzoną mu przez Chrystusa<sup>21</sup>.

---

<sup>18</sup> Por. EAF 12-13.

<sup>19</sup> Por. PAWEŁ VI, *Motu proprio „Apostolica sollicitudo”* (15 września 1965), II: AAS 57 (1965), 776-777.

<sup>20</sup> JAN PAWEŁ II, *Przemówienie do Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów ds. Specjalnego Zgromadzenia poświęconego Afryce* (23 VI 1989), 1: AAS 82 (1990), 73; por. JAN PAWEŁ II, *Angelus* (6 I 1989), 2: *Insegnamenti* XII, 1 (1989), 40.

<sup>21</sup> Por. EAF 18.

Od początku przygotowań do specjalnego zgromadzenia nadano mu charakter prawdziwie afrykański, ale pozostający zawsze w pełnej komunii z Kościołem powszechnym. Powszechność Kościoła nie oznacza jakiejś jednolitości, ale raczej komunie w różnorodności. Zgromadzenie synodalne potwierdziło więc zasadę, że dzięki katolicykości „poszczególne części przynoszą innym częściom i całemu Kościołowi właściwe sobie dary”<sup>22</sup>. Stąd, według ojców synodalnych, główny problem, przed którym stoi Kościół w Afryce w kontekście jego komunii z Kościołem powszechnym, polega na określeniu, jaka jest jego tożsamość i jakie zadania przed nim stoją. Dzięki temu jego orędzie będzie miało ścisły związek z konkretną rzeczywistością i stanie się bardziej wiarygodne. To zadanie rozpoczęło się od refleksji nad wiarygodnością samych głosicieli tego orędzia<sup>23</sup>.

Wspomniana komunia Kościoła Afryki z Kościołem powszechnym wyraża się także w udziale całego ludu Bożego na wszystkich szczeblach i we wszystkich środowiskach chrześcijańskich. Chodzi o poszczególne osoby, wspólnoty, parafie, diecezje oraz instytucje lokalne, krajowe i międzynarodowe. Przykładem tego może być przygotowanie tłumaczeń dokumentu *Lineamenta* na miejscowe języki, np. na suahili, arabski, malgaski i inne<sup>24</sup>. Ciekawym spostrzeżeniem dotyczącym obecności Kościoła Afryki u początków tworzenia się Kościoła jest fakt, iż kontynent ten był obecny przy Męce Pańskiej w osobie Szymona z Cyreny, którego rzymscy żołnierze przymusili, aby pomógł Chrystusowi w niesieniu krzyża (por. Mk 15,21)<sup>25</sup>. Dzieje Apostolskie natomiast mówią o wyłaniu daru Ducha Świętego również na pogan (por. Dz 10,45-46). W ten sposób rozpoczęła się misja Kościoła *ad gentes*, której pierwszym głosicielem stał się Paweł z Tarsu. Kościół, zgodnie z wolą Chrystusa, jest ze swej natury misyjny, dlatego też Kościół w Afryce jest powołany, by służyć temu zbawczemu zamysłowi Bożemu. Dlatego też, jak stwierdzi Jan Paweł II, Kościół w Afryce jest Kościołem misyjnym i jednocześnie Kościołem w misji<sup>26</sup>.

<sup>22</sup> KK 13.

<sup>23</sup> Mówił już o tym Paweł VI: „(...) wciąż gwałtownie pytają nas, milcząco lub głośno: Czy wierzycie w to, co głosicie? Czy żyjecie tym, w co wierzycie? Czy naprawdę głosicie to, czym żyjecie? Świadectiono życia, jak nigdy przedtem, stało się dziś najkonieczniejszym warunkiem skuteczności naszego przepowiadania. Z tego powodu jesteśmy odpowiedzialni za wszelki postęp i owocność Ewangelii, którą głosimy”. PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Evangeliū nuntiandi* o ewangelizacji w świecie współczesnym (8 XII 1975), 76; AAS 68 (1976), 67.

<sup>24</sup> Por. EAF 23-24.

<sup>25</sup> Por. EAF 27.

<sup>26</sup> Por. EAF 28-29.

### III. Wybrane tematy adhortacji i ich teologiczna interpretacja

W posynodalnej adhortacji znajdują odzwierciedlenie najbardziej palące problemy, którym Kościół afrykański chce stawić czoła, by wiernie wypełniać misję powierzoną mu przez Chrystusa. Wśród szczególnie ważnych spraw należy wymienić: ewangelizację, inkulturację i integralny rozwój człowieka.

#### 1. Ewangelizacja

Zmartwychwstały Chrystus nakazał swoim apostołom: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16,15), dlatego pierwszym i naturalnym posłannictwem Kościoła jest ewangelizacja. To działanie uważa się za łaskę i właściwe powołanie Kościoła, w którym wyraża on swoją tożsamość. Kościół jest dla ewangelizacji, a Jego narodziny wiążą się z misją ewangelizacyjną Jezusa i apostołów. Kościół zostaje posłany jako „depozytariusz Dobrej Nowiny, którą należy głosić ludziom”, i „zaczyna swe dzieło od ewangelizowania samego siebie”. W dalszym etapie sam posyła głosicieli Ewangelii i wkłada w ich usta słowo zbawienia. Za św. Pawłem Kościół może powtórzyć: „Świadom jestem ciężącego na mnie obowiązku [głoszenia Ewangelii]. Biada mi bowiem, gdybym nie głosił Ewangelii!” (1 Kor 9,16)<sup>27</sup>. Kościół głosi więc Dobrą Nowinę nie tylko słowem otrzymanym od Pana, ale i świadectwem życia, dzięki któremu ujawnia się zasadność wiary, nadziei i miłości, która jest w głoszących Ewangelię (por. 1 P 3,15)<sup>28</sup>.

W Afryce, gdzie żywe jest zagrożenie nienawiścią i przemocą, konfliktami i wojną, głoszący Ewangelię powinni przepowiadać nadzieję życia zakorzenioną w Misterium Paschalnym<sup>29</sup>. Specjalne zgromadzenie poświęcone Afryce, obradujące w sytuacji krytycznej pod pewnymi względami, określiło się mianem „Synodu Zmartwychwstania i Synodu Nadziei”, gdyż przeznaczeniem Afryki nie jest śmierć, ale życie. Konieczne jest więc, aby w centrum nowej ewangelizacji znalazło się spotkanie z żywą osobą Chrystusa<sup>30</sup>. To spotkanie powinno się stać przemieniającym i radosnym doświadczeniem Jezusa, w którym wzy-

---

<sup>27</sup> Por. PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi*..., dz. cyt., 17.

<sup>28</sup> Por. EAf 55.

<sup>29</sup> Por. R. SKRZYPCZYK, *Kościół misyjny według Jana Pawła II*, Lublin 2005, s. 157-188.

<sup>30</sup> Por. A. HALEMBA, *Oczekiwania Kościoła w Afryce u progu roku 2000 w świetle Synodu Afryki i Adhortacji Apostolskiej*, „*Ecclesia in Africa*”, „Nurt SVD” 30(1996) nr 4, s. 10.

wa On każdego człowieka do uwierzenia w Niego i pójścia za Nim. Zadanie to wydaje się ułatwione przez to, że „Afrykanin wierzy w Boga Stwórcę, czerpiąc tę wiarę z własnego życia i z religii tradycyjnej”. Jest on w sposób naturalny otwarty także na pełne i ostateczne objawienie się Boga w Słowie Wcielonym, Jezusie Chrystusie<sup>31</sup>.

## 2. Inkulturacja

Szczególnie ważną rolę w dziele ewangelizacji synod w Afryce przypisał inkulturacji, czyli procesowi, poprzez który Dobra Nowina o Jezusie Chrystusie „wciela się” w różne kultury i tradycje. Pojęcie inkulturacji obejmuje dwa wymiary. Pierwszy to wewnętrzne przekształcenie danych wartości kulturowych przez ich wszczępienie w chrześcijaństwo. Drugi to zakorzenianie się chrześcijaństwa w różnych kulturach<sup>32</sup>. Synod kontynentalny w Afryce podkreśla, że inkulturacja jest pierwszoplanowym celem i pilną koniecznością dla Kościołów lokalnych. Stanowi ona warunek prawdziwego zakorzenienia się Ewangelii na tym kontynencie i rozwoju rodzimej teologii<sup>33</sup>. Jest jednocześnie nakazem ewangelizacji, drogą do pełnej jej realizacji oraz jednym z największych wyzwań, jakie stoją przed Kościołem afrykańskim u progu nowego tysiąclecia<sup>34</sup>.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na teologiczne podstawy inkulturacji. Należy do nich przede wszystkim tajemnica Wcielenia Słowa, która dokonała się w historii, a więc w ściśle określonym czasie, przestrzeni, w konkretnym środowisku i narodzie posiadającym własną kulturę. Dodajmy, że naród ten Bóg wybrał i towarzyszył mu w historii, aby ukazać to, co zamierza w przyszłości uczynić dla całego rodzaju ludzkiego. Jezus głosił Dobrą Nowinę o zbawieniu, a przez swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie pojednał nas z Bogiem. Treścią przepowiadania Kościoła jest więc Wcielone Słowo Boże, które dzisiaj na nowo wciela się w określoną kulturę. Inkulturacja jest tym „wpisywaniem” ewange-

<sup>31</sup> Por EAF 57-58. Synod podkreśla, że poznanie Jezusa Chrystusa ułatwione jest przez powszechny dostęp do Pisma Świętego, stąd zaleca, by przygotowywać wspólnie z innymi Kościołami i Wspólnotami kościelnymi przekłady Biblii wraz ze wskazówkami dla czytelnika, które ułatwią modlitwę, lekturę w rodzinie i wspólnocie. Ważna jest również pogłębiona formacja biblijna duchowieństwa, zakonników, katechistów i wiernych świeckich.

<sup>32</sup> Por. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptoris missio* o stałej aktualności posłania misyjnego (7 XII 1990), 52: AAS 83 (1991), 229.

<sup>33</sup> Por. E. TRETTER, *Teologia afrykańska*, „Nurt SVD” 30(1996) nr 1, s. 53.

<sup>34</sup> Por. EAF 59.

licznego orędzia w nowe kultury. Między Jezusem a głoszonym przez Kościół orędziem istnieje ścisła więź, dlatego inkulturacja musi się kierować logiką tajemnicy odkupienia, przemieniając każdą kulturę w świetle tajemnicy paschalnej w wartości ewangeliczne. Dopelnieniem teologii inkulturacji jest tajemnica Pięćdziesiątnicy, w której, dzięki Duchowi Świętemu, wszystkie ludy ziemi łączą się w jeden organizm Kościoła. W wielu językach wyznaje on jedyną wiarę w Jezusa Chrystusa i głosi wielkie dzieła, których Bóg dokonał<sup>35</sup>.

### 3. Integralny rozwój człowieka

Wśród tematów, które bardzo ściśle wiążą się z ewangelizacją i inkulturacją, wyraźnie wybijają się integralny rozwój człowieka. Chodzi o rozwój każdego człowieka i całego człowieka, zwłaszcza tego najuboższego i zepchniętego na margines społeczeństwa. Jan Paweł II zauważa, że pomiędzy ewangelizacją a postępem człowieka istnieją wewnętrzne więzy natury antropologicznej. Człowiek, który jest podmiotem ewangelizacji, nie jest jakimś bytem abstrakcyjnym, ale osobą wrosniętą w sprawy społeczne, gospodarcze i polityczne<sup>36</sup>. Od strony teologicznej trzeba też wspomnieć o jego miejscu w Bożym planie stworzenia i odkupienia, który obejmuje całego człowieka, również w jego relacjach społecznych. Wreszcie należy wspomnieć o więzach natury ewangelicznej, czyli o przykazaniu miłości. Czyż można mówić o nim, nie promując wraz ze sprawiedliwością i pokojem także prawdziwego postępu człowieka? Jedyne w ten sposób można odczytać słowa Pana Jezusa z synagogi w Nazarecie, kiedy to, rozpoczynając swą działalność publiczną, powiedział: „Duch Pański spoczywa na Mnie, ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie, abym ubogim niósł dobrą nowinę, więźniom głosił wolność, a niewidomym przejrzenie; abym uciśnionych odsyłał wolnymi, abym obwoływał rok łaski Pana” (Łk 4,18-19; por. Iz 61,1-2)<sup>37</sup>.

Współczesne głoszenie Chrystusa na kontynencie afrykańskim nie może pomijać wspomnianego wymiaru Dobrej Nowiny. Stąd ewangelizować to znaczy robić wszystko, aby ulżyć ludzkiej nędzy, burzyć bariery izolacji społecznej, wyzwalać człowieka z różnych form zniewolenia – począwszy od cielesnych

---

<sup>35</sup> Por. EAF 60-61.

<sup>36</sup> Por. S. KASPRZAK, *Proces przygotowawczy Synodu Biskupów o Kościele w Afryce i Adhortacja Apostolska „Ecclesia in Africa”*, „Nurt SVD” 39(2005) nr 1, s. 31.

<sup>37</sup> Por. EAF 68.

i materialnych, a skończywszy na społecznych i duchowych. Nie do pomyślenia jest, aby w ewangelizacji lekceważyć problemy dotyczące sprawiedliwości, wyzwolenia, postępu i pokoju w świecie<sup>38</sup>. Warto w tym miejscu przypomnieć nauczanie II Soboru Watykańskiego: „Kościół, idąc ku swemu własnemu zbawczemu celowi, nie tylko daje człowiekowi uczestnictwo w życiu Bożym, lecz także rozsiewa na całym świecie niejako odbite światło Boże, zwłaszcza przez to, że leczy i podnosi godność osoby ludzkiej, umacnia więź społeczeństwa ludzkiego oraz wlewa głębszy sens i znaczenie w powszednią aktywność ludzi. Dlatego też Kościół uważa, że przez poszczególnych swych członków i całą swoją społeczność może poważnie przyczynić się do tego, aby rodzina ludzka i jej historia stawały się bardziej ludzkie”<sup>39</sup>.

Integralny rozwój człowieka w świetle wezwania do głoszenia Chrystusa we współczesnym świecie zakłada również ukazanie człowiekowi jego niezbywalnej godności, którą otrzymał od Boga w akcie stworzenia. Godność ta została odnowiona przez Wcielenie Jezusa Chrystusa i powierzona Kościołowi, który ma za zadanie otwierać człowiekowi oczy na sens jego egzystencji i najgłębszą o nim prawdę. Dlatego też człowiek obdarzony tą godnością, nie może żyć w warunkach społecznych, ekonomicznych i politycznych, które jej uwłaczają. Tak należy sformułować teologiczne podstawy zaangażowania Kościoła i chrześcijan na rzecz obrony godności osoby ludzkiej, sprawiedliwości, pokoju społecznego, postępu ludzkości, wyzwolenia – krótko mówiąc, integralnego rozwoju człowieka<sup>40</sup>.

## Zakończenie

Inicjatywa Jana Pawła II, dotycząca zwołania I Specjalnego Zgromadzenia Synodu Biskupów Afryki i będąca wyrazem kolegalności w Kościele katolickim, okazała się wydarzeniem wyjątkowo owocnym i znamienitym zarówno dla Kościoła na kontynencie afrykańskim, jak i dla Kościoła powszechnego. Posynodalna adhortacja *Ecclesia in Africa* ukazuje historyczne korzenie ewangelizacji na kontynencie afrykańskim i proces kształtowania się wspólnot kościelnych aż do czasów współczesnych. Ważnym elementem podkreślonym przez

<sup>38</sup> Por. S. KASPRZAK, *Proces przygotowawczy Synodu Biskupów...*, art. cyt., s. 32.

<sup>39</sup> II SOBÓR WATYKAŃSKI, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, 40.

<sup>40</sup> Por. EAF 69.

papieski dokument jest eklezjalna przestrzeń Kościoła afrykańskiego, który posiada swój punkt odniesienia przede wszystkim do Kościoła powszechnego. Nie zamyka się także na relacje z innymi Kościołami i Wspólnotami chrześcijańskimi, które nie posiadają pełnej jedności z Kościołem katolickim. Wśród tematów szczegółowych poruszanych przez Jana Pawła II znalazły się trzy wiodące, a mianowicie: ewangelizacja, inkulturacja oraz integralny rozwój człowieka. Pierwszy z nich wskazuje na istotę posłannictwa Kościoła we współczesnym świecie, czyli na stałe głoszenie Dobrej Nowiny o zbawieniu w Jezusie Chrystusie. Drugi ukazuje złożony proces przekazu Ewangelii, uwzględniający z jednej strony istotę i niezmienność tego orędzia, a z drugiej biorący pod uwagę środowisko, do którego jest kierowane, czyli daną kulturę. Trzeci temat wiąże się z osobą ludzką. Mówiąc o ewangelizacji i inkulturacji, nie można ich sobie wyobrazić bez troski o integralny rozwój człowieka w jego wymiarze indywidualnym, społecznym, a także kontynentalnym. Reasumując: Kościół w Afryce u schyłku XX wieku świadomy jest historycznej chwili, którą przeżywa. Stara się więc na nowo sięgnąć do własnych korzeni – do tego, dzięki czemu jest afrykański i zarazem powszechny.